

29/A/2016

WYROK

z dnia 8 czerwca 2016 r.

Sygn. akt P 62/14*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Andrzej Wróbel – przewodniczący
Stanisław Biernat – sprawozdawca
Julia Przyłębska
Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz
Marek Zubik,

po rozpoznaniu w trybie art. 93 ust. 1 pkt 1 ustawy z 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (j.t. Dz.U.2016.293), na posiedzeniu niejawnym w dniu 8 czerwca 2016 r., pytania prawnego Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie Wydział X Gospodarczy dla spraw upadłościowych i naprawczych:

czy art. 54 ust. 1 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (j.t. Dz.U.2012.1112, ze zm.) w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 i 2 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze wniosku o ogłoszenie upadłości, jest zgodny z art. 20, art. 22, art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 78 w związku z art. 176 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

Art. 54 ust. 1 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (j.t. Dz.U.2012.1112, ze zm.), uchylony przez art. 428 pkt 36 lit. a ustawy z 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U.978), w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze wniosku o ogłoszenie upadłości, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 20, art. 22 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji.

Ponadto p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U.102.643, ze zm.) w związku z art. 134 pkt 3 ustawy z 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (j.t. Dz.U.2016.293) umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie.

UZASADNIENIE

* W dniu 8 czerwca 2016 r. Prezes TK zarządził ogłoszenie wyroku w Dzienniku Ustaw.

I

1. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie Wydział X Gospodarczy dla spraw upadłościowych i naprawczych (dalej: Sąd Rejonowy lub sąd pytający), postanowieniem z 3 listopada 2014 r. (w sprawie X GU 64/14), które wpłynęło do Trybunału Konstytucyjnego 13 listopada 2014 r., wystąpił z pytaniem prawnym, czy art. 54 ust. 1 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (j.t. Dz. U.2012.1112, ze zm.; dalej: Pun) w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 i 2 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, jest zgodny z art. 20, art. 22, art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 78 w związku z art. 176 Konstytucji.

1.1. Pytanie prawne przedstawione zostało przez Sąd Rejonowy w toku rozpoznawania sprawy o ogłoszenie upadłości spółki w likwidacji. Wątpliwości Sądu Rejonowego co do konstytucyjności wskazanego przepisu powstały na tle następującego stanu faktycznego:

Postanowieniem z 11 czerwca 2014 r. Sąd Rejonowy, ustalając legitymację wnioskodawcy, dokonał zabezpieczenia majątku dłużnika przez ustanowienie tymczasowego nadzorca sądowego. Postanowieniem z 1 lipca 2014 r. Sąd Rejonowy oddalił wniosek o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 ust. 1 Pun, tj. z uwagi na brak majątku dłużnika pozwalającego na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego. W dniu 8 lipca 2014 r. dłużnik zaskarżył postanowienie Sądu Rejonowego z 1 lipca 2014 r. w przedmiocie oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 ust. 1 Pun.

1.2. Sąd Rejonowy, dokonując kontroli dopuszczalności wniesionego przez dłużnika zażalenia na postanowienie z 1 lipca 2014 r., powziął wątpliwość co do następujących kwestii: po pierwsze, czy art. 54 ust. 1 Pun poprzez uniemożliwienie dłużnikowi żądania wszczęcia kontroli instancyjnej orzeczenia w przedmiocie oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 Pun narusza prawo do sądu, rozumiane jako prawo do rozpatrzenia sprawy w sposób jawny, sprawiedliwy i z uwzględnieniem zasady dwuinstancyjnego postępowania sądowego, po drugie, czy art. 54 ust. 1 Pun nie narusza art. 20 i art. 22 Konstytucji, stanowiących o zasadzie wolności działalności gospodarczej, i nie przekracza dopuszczalnych (art. 22 Konstytucji) ograniczeń tej wolności.

Odnosnie do pierwszej kwestii, sąd pytający wskazał, że art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 78 w związku z art. 176 Konstytucji stanowią o prawie do sądu oraz prawie do instancyjnej kontroli orzeczeń wydanych przez sąd I instancji. Sąd pytający podniósł jednocześnie, że Konstytucja nie wyklucza ustanawiania w ustawie pewnych ograniczeń praw i wolności, w tym prawa do sądu, jeżeli nie prowadzą do zamknięcia sądowej drogi dochodzenia konstytucyjnych praw i wolności i mieszczą się w granicach wyznaczonych przez art. 31 ust. 3 Konstytucji. Jak wskazał sąd pytający, w przypadku prawa do kontroli instancyjnej również art. 78 zdanie drugie Konstytucji wprost przewiduje możliwość ograniczenia tego prawa w przypadkach określonych ustawą.

Jak argumentował Sąd pytający, Konstytucja nie precyzuje charakteru wyjątków od zasady dwuinstancyjności, nie wskazuje zakresu przedmiotowego ani podmiotowego, w jakim odstępstwo od tej zasady jest dopuszczalne. Sąd powołał wyrok TK z 14 maja 2013 r. w sprawie P 27/12¹, w którym Trybunał wyraził pogląd co do sposobu ustalania przez ustawodawcę katalogu wyjątków od zasady zaskarżalności, wskazując, że wyjątki te nie mogą prowadzić do naruszenia innych norm konstytucyjnych. Ponadto nie mogą powodować prze-

¹ Powołane orzeczenia TK pochodzą z *Orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy*, <http://otkzu.trybunal.gov.pl>.

kreślenia samej zasady ogólnej wyznaczonej przez art. 78 Konstytucji. W każdym razie wyłączenie zaskarżalności powinno być podyktowane szczególnymi okolicznościami oraz odpowiadać zasadzie proporcjonalności.

Zdaniem sądu pytającego trudno znaleźć szczególne uzasadnienie ograniczenia zasady zaskarżalności orzeczeń w przypadku postanowienia zapadłego na podstawie art. 13 ust. 1 lub art. 13 ust. 2 Pun W opinii sądu, postulat sprawności i szybkości postępowania przy rozpoznawaniu wniosku w przedmiocie ogłoszenia upadłości – wynikający z przekonania ustawodawcy, że interes ogółu wierzycieli wymaga, aby stan niepewności co do dalszych losów niewypłacalnego dłużnika trwał możliwie najkrócej – znajduje uzasadnienie jedynie do czasu wydania postanowienia przez sąd upadłościowy. Zdaniem sądu pytającego, po oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości wszelkie ograniczenia praw i wolności dłużnika ze względu na interes ogółu wierzycieli przestają mieć racjonalne uzasadnienie.

Uzasadniając zarzut niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 20 i art. 22 Konstytucji, Sąd Rejonowy wskazał, że pozbawienie dłużnika możliwości zaskarżenia postanowienia sądu o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 Pun oznacza – ze względu na skutki tego postanowienia – faktyczne ograniczenie konstytucyjnie zagwarantowanej wolności działalności gospodarczej. Ograniczenie to przejawiać się będzie – zdaniem sądu pytającego – przede wszystkim w znacznym utrudnieniu uzyskania zewnętrznego finansowania przez instytucje kredytowe (banki), faktycznym utrudnieniu rozwinięcia działalności i nawiązania współpracy w nowych obszarach, jak również możliwości ograniczenia współpracy z dotychczasowymi kontrahentami. Skutki te wynikają – w opinii sądu pytającego – z faktu ujawnienia informacji o niewypłacalności podmiotu gospodarczego w Krajowym Rejestrze Sądowym (zgodnie z art. 41 pkt 4 ustawy z 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, j.t. Dz.U.2013.1203, ze zm.; dalej: uKRS – stan prawny w dniu wniesienia pytania prawnego; w dziale 4 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się informacje o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości z uwagi na fakt, że majątek niewypłacalnego dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania). Zdaniem sądu pytającego, niewątpliwie bezpieczeństwo obrotu gospodarczego wymaga ujawnienia informacji o złej kondycji finansowej uczestniczących w nim podmiotów, jednak w rezultacie obowiązywania art. 54 ust. 1 Pun odbywa się to jedynie w oparciu o arbitralne orzeczenie sądu I instancji bez możliwości poddania tego rozstrzygnięcia kontroli zainicjowanej przez samego zainteresowanego (dłużnika). Sąd pytający zwrócił jednocześnie uwagę, że w orzecznictwie TK został wyrażony pogląd, że art. 22 Konstytucji reguluje wprost w sposób wyczerpujący i kompleksowy zarówno formalne (wymóg ustawowej formy), jak i materialne (ważny interes publiczny) przesłanki ograniczenia wolności działalności gospodarczej. W przypadku uniemożliwienia dłużnikowi podważenia orzeczenia sądu upadłościowego wydanego na podstawie art. 13 Pun trudno znaleźć „ważny interes publiczny” uzasadniający powyższe ograniczenie wolności działalności gospodarczej.

Sąd pytający wskazał trojaki rodzaj skutki postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości, które w jego opinii wpływają na sytuację prawną dłużnika w taki sposób, że poddają w wątpliwość konstytucyjność art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu, wydanego na podstawie art. 13 ust. 1 lub 2 Pun, wniosku o ogłoszenie upadłości. Oprócz skutków związanych z wpisem informacji o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości w KRS, sąd pytający wskazał, że postanowienie oddalające wniosek o ogłoszenie upadłości stanowi podstawę dla dalszego rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów postępowania. Zgodnie bowiem z art. 32 ust. 3 Pun, kosztami sądowymi obciąża się dłużnika w razie oddalenia wniosku na podstawie art. 12 ust. 1 albo art. 13 Pun. Jak podniósł sąd pytający, możliwość zaskarżenia w takim przypadku orzeczenia w przedmiocie kosztów jest jedynie iluzoryczna, albowiem bez prawa do podważenia zasadności postanowienia o oddaleniu

wniosku, wydanego na podstawie art. 13 Pun, nie jest możliwe podważenie rozkładu obowiązku poniesienia kosztów związanych z postępowaniem w przedmiocie ogłoszenia upadłości. Koszty te nie obejmują jedynie kosztów związanych z uiszczoną opłatą sądową od wniosku oraz kosztów zastępstwa procesowego, lecz w przypadku dokonania na podstawie art. 38 i art. 40 Pun zabezpieczenia majątku dłużnika poprzez ustanowienie tymczasowego nadzorcy sądowego, zarządu przymusowego nad majątkiem dłużnika, czy też w przypadku powołania biegłego dla oszacowania przedsiębiorstwa dłużnika, mogą obejmować dalsze, znaczne koszty. Dodatkowo, jak wskazał sąd pytający, orzeczenie wydane na podstawie art. 13 ust. 1 lub 2 Pun ma istotne znaczenie dla ustaleń dokonywanych w toku postępowań w sprawie sankcji, na podstawie art. 373 Pun, dla osób zarządzających przedsiębiorstwem, odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 21 ust. 3 Pun, jak również odpowiedzialności członków zarządu na podstawie art. 299 ksh i na podstawie art. 116 ordynacji podatkowej. Orzeczenie to stanowi bowiem prejudykat w zakresie wykazania bezskuteczności egzekucji kierowanej przeciwko spółce.

Podsumowując uzasadnienie pytania prawnego, Sąd Rejonowy stwierdził, że wątpliwość co do zgodności art. 54 ust. 1 Pun dotyczy następujących przepisów Konstytucji:

- art. 78 w związku z art. 176 ust. 1 Konstytucji, przez uniemożliwienie skorzystania z prawa dostępu do rozpoznania sprawy przez sąd odwoławczy;
- art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji, przez uniemożliwienie skorzystania z prawa do rzeczywistej kontroli rozstrzygnięcia zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności;
- art. 77 w związku z art. 176 i art. 45 Konstytucji, przez zamknięcie drogi sądowej dla dochodzenia naruszonych orzeczeniem sądu I instancji praw i wolności;
- art. 20 i art. 22 w związku z art. 77 ust. 2 Konstytucji, przez uniemożliwienie sądowego dochodzenia naruszonych praw i wolności i tym samym nieuzasadnione faktyczne ograniczenie zasady wolności działalności gospodarczej.

W ocenie sądu pytającego, zaistniała wątpliwość nie może być usunięta w drodze wykładni zgodnej ze wskazanymi przepisami Konstytucji. Treść normy wynikającej z art. 54 ust. 1 Pun jest bowiem jasna i nie pozwala na przyjęcie innego rozstrzygnięcia niż odmowa przyznania dłużnikowi, niebędącemu wnioskodawcą, prawa do zaskarżenia postanowienia sądu oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości. Sąd pytający wskazał jednocześnie, że odpowiedź na pytanie prawne jest niezbędna dla rozstrzygnięcia sprawy zawisłej przed tym sądem.

2. W imieniu Sejmu, w piśmie z 2 lipca 2015 r., stanowisko w sprawie zajął Marszałek Sejmu. W opinii Marszałka, art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim nie przewiduje możliwości zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, jest zgodny z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 20, art. 22 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji. W pozostałym zakresie Marszałek Sejmu wniósł o umorzenie postępowania na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U.102.643, ze zm.; dalej: uTK z 1997 r.).

2.1. Marszałek Sejmu, odnosząc się do przesłanek formalnych kontroli konstytucyjności pytania prawnego, wskazał, że pytanie prawne w zakresie, w jakim dotyczy art. 13 ust. 2 Pun, który nie znalazł zastosowania w sprawie zawisłej przed sądem pytającym, nie spełnia przesłanki funkcjonalnej pytania prawnego. Z tego względu postępowanie w tym zakresie powinno podlegać umorzeniu.

2.2. Marszałek Sejmu zwrócił uwagę, że podstawowym zarzutem sądu pytającego jest zarzut niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z konstytucyjnym prawem do zaskarżenia orzeczeń wydanych w I instancji (art. 78 Konstytucji) w związku z prawem do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji), zasadą dwuinstancyjności postępowania (art. 176 ust. 1 Konstytucji) i zakazem zamykania drogi sądowej dochodzenia naruszonych praw i wolności (art. 77 ust. 2 Konstytucji).

2.3. Marszałek Sejmu wskazał, że za bezzasadny należy uznać zarzut niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 77 ust. 2 Konstytucji. Jak wynika bowiem z orzecznictwa TK, o sprzeczności z art. 77 ust. 2 Konstytucji można mówić wówczas, gdy regulacja ustawowa bądź bezpośrednio zamyka drogę sądową dochodzenia naruszonych praw i wolności, bądź czyni to w sposób pośredni, wyłączając w praktyce możliwość orzekania przez sąd. Zdaniem Marszałka Sejmu, sytuacja taka nie miała miejsca w sprawie, w związku z którą sformułowano pytanie prawne. Sprawa ta została rozpatrzona przez niezawisły sąd, który rozstrzygnął o prawach i obowiązkach uczestników postępowania. Art. 77 ust. 2 Konstytucji należy zatem, zdaniem Marszałka Sejmu, uznać za nieadekwatny wzorzec konstytucyjny kontroli art. 54 ust. 1 Pun.

2.4. Odnosząc się do zarzutu niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 oraz art. 176 ust. 1 Konstytucji, Marszałek Sejmu podkreślił, że zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości jest obowiązkiem dłużnika. Obowiązku tego nie uchyla okoliczność, że z wnioskiem takim wystąpił jeden z jego wierzycieli. *Ratio legis* art. 54 ust. 1 Pun, zgodnie z którym prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie oddalające wniosek o ogłoszenie upadłości przysługuje wyłącznie wnioskodawcy, można zatem – zdaniem Marszałka Sejmu – upatrywać w motywowaniu dłużnika do wypełnienia jego ustawowego obowiązku wynikającego z art. 21 Pun, tj. zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości w przypadku wystąpienia podstaw do ogłoszenia upadłości.

W ocenie Marszałka Sejmu, za nieprzekonujące należy uznać także argumenty sądu pytającego odwołujące się do kosztów sądowych obciążających dłużnika w razie oddalenia wniosku na podstawie art. 13 Pun. Jak podniósł Marszałek Sejmu, dłużnik może się ubiegać o zwolnienie z kosztów sądowych na zasadach ogólnych wynikających z kodeksu postępowania cywilnego i ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (j.t. Dz.U.2014.1025, ze zm.; dalej: uksc).

Odnosząc się do skutków postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości w zakresie wpisów dokonywanych w KRS, Marszałek Sejmu podniósł, że uzasadnieniem wymogu zamieszczenia w KRS informacji o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości ze względu na ubóstwo masy jest wzgląd na potrzebę ochrony obrotu i interesów zarówno aktualnych, jak i potencjalnych wierzycieli przedsiębiorcy, który znajduje się w tak złej sytuacji finansowej, że nie dysponuje nawet środkami koniecznymi do pokrycia kosztów postępowania upadłościowego. Zdaniem Marszałka Sejmu, trudno zatem zasadnie twierdzić, że upublicznienie faktu oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości ze względu na ubóstwo masy stanowi arbitralne ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności dłużnika. Marszałek Sejmu wskazał przy tym, że zgodnie z art. 44 ust. 1 pkt 5 uKRS w dziale 6 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się m.in. informacje o ogłoszeniu upadłości. Informacja o ogłoszeniu upadłości stanowi jednocześnie ze swej istoty informację o niewypłacalności przedsiębiorcy. Może zatem wywoływać podobny, jak w przypadku o informacji o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 Pun, „stygmatyzacyjny” efekt dla dłużnika. W rezultacie zatem – w przypadku gdyby dłużnik, niebędący wnioskodawcą, miał możliwość zaskarżenia postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości z tego powodu, że w jego przekonaniu nie zachodzi przesłanka z art. 13 Pun i należało ogłosić upadłość, a następnie sąd przychylił się do stanowiska dłużnika i wydał postanowienie o ogłoszeniu upadło-

ści – upublicznienie informacji o złej sytuacji ekonomicznej dłużnika (przez wpis w dziale 6 rejestru przedsiębiorców) i tak musiałoby nastąpić.

Odnosząc się do argumentacji sądu pytającego, wskazującej na istotne znaczenie postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości z punktu widzenia sankcji, na podstawie art. 373 Pun, dla osób zarządzających przedsiębiorstwem, odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 21 ust. 3 Pun, jak również odpowiedzialności członków zarządu na podstawie art. 299 ksh i na podstawie art. 116 ordynacji podatkowej, Marszałek Sejmu stwierdził, że argumentacja ta nie może stanowić uzasadnienia zarzutu niezgodności zaskarżonej regulacji z powołanymi przez sąd pytający wzorcami, których punktem odniesienia jest dłużnik.

W rezultacie Marszałek Sejmu stwierdził, że powołane przez sąd pytający argumenty nie uzasadniają twierdzenia, że art. 54 ust. 1 Pun *in fine*, odmawiający dłużnikowi – który nie wypełnił swojego ustawowego obowiązku i nie złożył w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości – legitymacji do złożenia zażalenia na postanowienie sądu oddalające taki wniosek złożony przez wierzyciela, narusza konstytucyjne prawo dłużnika do zaskarżenia orzeczeń wydanych w I instancji (art. 78 Konstytucji) w związku z prawem do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji) oraz w związku z zasadą dwuinstancyjności postępowania (art. 176 ust. 1 Konstytucji).

2.5. Odnosząc się do zarzutu niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 20 i art. 22 Konstytucji, Marszałek Sejmu wskazał, że art. 54 ust. 1 Pun nie dotyczy bezpośrednio swobody działalności gospodarczej i nie stanowi jej bezpośredniego ograniczenia. Trudności w prowadzeniu (kontynuowaniu) przez dłużnika działalności gospodarczej stanowią jedynie pośrednią konsekwencję zastosowania zaskarżonego zakresowo przepisu ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, przy czym trudności te są rezultatem zastosowania także innych przepisów, w tym zwłaszcza powołanego przez sąd pytający art. 41 pkt 4 uKRS, przewidującego zamieszczenie w rejestrze przedsiębiorców informacji o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości z uwagi na ubóstwo masy. W rezultacie Marszałek Sejmu stwierdził, że art. 20 i art. 22 Konstytucji nie są adekwatnymi wzorcami kontroli w tej sprawie.

3. W piśmie z 29 września 2015 r. stanowisko w sprawie zajął Prokurator Generalny. W opinii Prokuratora Generalnego, art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, jest zgodny z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 20, art. 22 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji. W pozostałym zakresie Prokurator Generalny wniósł o umorzenie postępowania na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 uTK z 1997 r. w związku z art. 134 pkt 3 ustawy z 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U.1064, ze zm.) wobec niedopuszczalności wydania wyroku.

3.1. Odnosząc się do kwestii formalnych związanych z zakresem i dopuszczalnością rozpoznania przez Trybunał Konstytucyjny pytania prawnego Sądu Rejonowego, Prokurator Generalny wskazał, że pytanie prawne w zakresie, w jakim dotyczy art. 13 ust. 2 Pun, który nie miał zastosowania w sprawie zawisłej przed sądem pytającym, nie spełnia wymogu relewancji. Z tego względu postępowanie w tym zakresie powinno ulec umorzeniu.

3.2. Prokurator Generalny podniósł, że zasadniczym problemem konstytucyjnym w tej sprawie jest kwestia wyłączenia możliwości zaskarżenia, przez dłużnika niebędącego wnioskodawcą, rozstrzygnięcia sądu upadłościowego w przedmiocie odmowy ogłoszenia upadłości w przypadku, gdy odmowa wynika z zaistnienia okoliczności określonych w art. 13 ust. 1

Pun Dla oceny konstytucyjności kwestionowanego unormowania zasadnicze znaczenie mają zatem przedstawione przez sąd pytający wzorce kontroli, którymi są art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji.

3.3. Odnosząc się do zarzutu niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 oraz art. 176 ust. 1 Konstytucji, Prokurator Generalny ustosunkował się do wskazanych przez sąd pytający trojakiego rodzaju skutków postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości, które – w opinii sądu pytającego – wpływają na sytuację prawną dłużnika w taki sposób, że poddają w wątpliwość konstytucyjność art. 54 ust. 1 Pun w zaskarżonym zakresie.

Co do wpisów w KRS jako konsekwencji wydania postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości, Prokurator Generalny zauważył, że wymóg zamieszczenia w KRS informacji o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości ze względu na ubóstwo masy służy ujawnieniu sytuacji ekonomicznej przedsiębiorcy, którą w takich przypadkach należy zawsze ocenić jako złą. Jest to przestroga dla potencjalnych kontrahentów, którzy zamierzają nawiązać stosunki prawne z takim przedsiębiorcą. Jednocześnie Prokurator Generalny zwrócił uwagę, że wpisowi do KRS podlega także, w dziale 6 uKRS, informacja o ogłoszeniu upadłości. W efekcie zatem ewentualna możliwość zaskarżenia przez dłużnika, który nie wniósł o ogłoszenie upadłości, postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości z tego powodu, że w jego przekonaniu nie zachodzi przesłanka z art. 13 Pun i należało ogłosić upadłość, nie ma wpływu na upublicznienie informacji o sytuacji ekonomicznej przedsiębiorcy.

W ocenie Prokuratora Generalnego, za nieprzekonujące należy uznać także argumenty Sądu pytającego odwołujące się do kosztów sądowych obciążających dłużnika w razie oddalenia wniosku na podstawie art. 13 Pun Zdaniem Prokuratora Generalnego, rozstrzygnięcie co do kosztów postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości musi być oparte na określonej zasadzie, która z kolei jest konsekwencją rodzaju rozstrzygnięcia merytorycznego sądu upadłościowego. W przypadku postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 ust. 1 Pun zasada ta została określona w art. 32 ust. 3 i 4 Pun, a jej słuszność nie jest kwestionowana przez sąd pytający. Dodatkowo Prokurator Generalny wskazał na okoliczność, że dłużnik może ubiegać się o zwolnienie z kosztów sądowych na zasadach ogólnych wynikających z kodeksu postępowania cywilnego i uksc.

Prokurator Generalny, odnosząc się do argumentów sądu pytającego – wskazujących na istotne znaczenie postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości z punktu widzenia sankcji, na podstawie art. 373 Pun, dla osób zarządzających przedsiębiorstwem, odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 21 ust. 3 Pun, jak również odpowiedzialności członków zarządu na podstawie art. 299 ksh i na podstawie art. 116 ordynacji podatkowej – stwierdził, że sankcje te dotyczą osób odpowiedzialnych za złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości, a to znaczy, że w przypadku gdy dłużnikiem jest osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, sankcja ta dotyczy nie praw samego dłużnika (spółki lub innej jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej), lecz osób mających prawo go reprezentować.

Prokurator Generalny zwrócił ponadto uwagę, że dopuszczalność ustawowego ustanowienia wyjątków od zasady zaskarżania rozstrzygnięć pierwszoinstancyjnych nie dotyczy orzeczeń sądowych objętych dyspozycją art. 176 ust. 1 Konstytucji, który formułuje zasadę, że postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Prokurator Generalny wskazał w tym kontekście, że zasadę dwuinstancyjności postępowania odnosi się – w świetle orzecznictwa TK – do pojęcia „sprawy”, a więc merytorycznego rozstrzygnięcia co do istoty. Następnie Prokurator Generalny powołał wyrok TK z 20 listopada 2007 r. w sprawie SK 57/05, w którym stwierdzono, że postępowanie upadłościowe uważane jest za rodzaj (odrębny tryb)

sądowego postępowania cywilnego, służący ze swej istoty dochodzeniu już istniejących roszczeń wierzycieli. Jak wskazał Trybunał, postępowanie upadłościowe nie ma ze swej natury charakteru postępowania rozpoznawczego, brak w nim – co do zasady – rozpoznawania i rozstrzygania kontradiktoryjnych sporów co do roszczeń zgłaszanych przez wierzycieli. Odnotowując stanowisko Prokuratora Generalnego w wyżej wskazanym zakresie, należy zauważyć, że powołana przez niego wypowiedź TK zawarta w wyroku w sprawie SK 57/05, dotyczyła postępowania upadłościowego po ogłoszeniu upadłości, nie zaś – relewantnego w tej sprawie – postępowania w sprawie ogłoszenia upadłości.

Prokurator Generalny zwrócił ponadto uwagę, że w rozpatrywanej sprawie istotna jest ocena pozytywnej treści art. 54 ust. 1 Pun, z której wynika, że na postanowienie o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości zażalenie do sądu II instancji przysługuje wnioskodawcy. Przy czym uzyskanie statusu wnioskodawcy przez dłużnika nie jest obwarowane żadnymi warunkami, a wręcz, w określonych okolicznościach, dłużnik jest zobligowany do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Ryzyko zatem związane z wyłączeniem uprawnienia do skorzystania z gwarancji dwuinstancyjnego postępowania sądowego ponosi dłużnik, który odstąpił od uzyskania statusu wnioskodawcy, a uczynił to inny podmiot.

W rezultacie Prokurator Generalny stwierdził, że art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu, na podstawie art. 13 ust. 1 Pun, wniosku o ogłoszenie upadłości, jest zgodny z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji.

3.4. Odnosząc się do zarzutu niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 20 i art. 22 Konstytucji, Prokurator Generalny wskazał, że za dyskusyjną należy uznać tezę sądu pytającego, zgodnie z którą ograniczenie wolności działalności gospodarczej, polegające na utrudnieniu uzyskania zewnętrznego finansowania przez instytucje kredytowe oraz faktycznym utrudnieniu rozwinięcia działalności, jest bezpośrednio spowodowane przez wyłączenie zaskarżalności postanowienia sądu upadłościowego odmawiającego ogłoszenia upadłości, ze względu na fakt, że majątek niewypłacalnego dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania. Zdaniem Prokuratora Generalnego, ograniczenie to, mające źródło w upublicznieniu informacji o sytuacji ekonomicznej przedsiębiorcy, bezpośrednio wynika bowiem z niekwestionowanego w pytaniu prawnym unormowania art. 41 pkt 4 uKRS. Z tych względów wzorce kontroli z art. 20 i art. 22 Konstytucji należy, w opinii Prokuratora Generalnego, uznać za nieadekwatne.

3.5. W odniesieniu do zarzutu niezgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 77 ust. 2 Konstytucji, Prokurator Generalny wskazał, że ten ostatni przepis gwarantuje możliwość rozpatrzenia sprawy co do *meritum* przez sąd (zob. wyroki TK z: 7 marca 2006 r. w sprawie SK 11/05; 17 listopada 2008 r. w sprawie SK 33/07; postanowienie TK z 26 listopada 2009 r. w sprawie SK 7/08). Zdaniem Prokuratora Generalnego – uwzględniając fakt, że w postępowaniu, w związku z którym sformułowano pytanie prawne sprawa co do *meritum* została rozpoznana przez sąd, zaś kwestia zaskarżalności rozstrzygnięć sądowych nie jest przedmiotem gwarancji określonych w art. 77 ust. 2 Konstytucji – należy uznać, że wzorzec ten nie jest adekwatnym wzorcem kontroli w tej sprawie.

II

W dniu 30 sierpnia 2015 r. weszła w życie ustawa z 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (j.t. Dz.U.2016.293 j.t., dalej: uTK). Zgodnie z art. 134 pkt 2 powołanej ustawy w sprawach wszczętych i niezakończonych przed jej wejściem w życie w postępowaniu przed Trybunałem stosuje się przepisy dotychczasowe, jeżeli Trybunał roz-

prawę odroczył lub przerwał albo wyznaczył termin rozprawy lub ogłoszenia orzeczenia przypadający po dniu wejścia w życie ustawy. Ponieważ takie zdarzenia nie miały miejsca, w niniejszym postępowaniu mają zastosowanie przepisy uTK. Art. 93 ust. 1 tej ustawy dopuszcza możliwość rozpoznania skargi konstytucyjnej na posiedzeniu niejawnym, jeżeli pisemne stanowiska uczestników postępowania oraz pozostałe dowody zgromadzone w sprawie stanowią wystarczającą podstawę do wydania orzeczenia. Trybunał uznał, że w niniejszej sprawie spełniona została powyższa przesłanka i wydał postanowienie o rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Stan prawny, w jakim dokonywana jest kontrola zgodności z Konstytucją w niniejszej sprawie.

Ustawa z 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. 2016.293; dalej: uTK) została znowelizowana dwukrotnie – pomijając zmiany wprowadzone ustawą z 28 stycznia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o prokuraturze (Dz.U.178). Po pierwsze, ustawą z dnia 19 listopada 2015 r. (Dz.U.1928), a po drugie – ustawą z 22 grudnia 2015 r. (Dz.U.2217; dalej: ustawa nowelizująca).

W wyroku z 9 marca 2016 r., w sprawie K 47/15², Trybunał orzekł o niezgodności z Konstytucją ustawy nowelizującej w całości ze względu na naruszenie trybu legislacyjnego, a ponadto m.in. o niezgodności z Konstytucją art. 2 tej ustawy, nakazującego co do zasady stosowanie jej przepisów do wszystkich spraw, których postępowanie zostało wszczęte przed dniem wejścia w życie tej ustawy.

Stosownie do art. 190 ust. 1 Konstytucji, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego są ostateczne i mają moc powszechnie obowiązującą. Oba te przymioty przysługują orzeczeniom Trybunału od momentu ich wydania, czyli – w przypadku wyroków – od chwili ich ogłoszenia na sali rozpraw. Wówczas, w razie orzeczenia o niezgodności z Konstytucją, następuje obalenie domniemania konstytucyjności zakwestionowanej regulacji prawnej, co ma wpływ na praktykę jej dalszego stosowania. Utrata mocy obowiązującej przepisów uznanych przez Trybunał za niezgodne z Konstytucją następuje w dniu ogłoszenia wyroku Trybunału w Dzienniku Ustaw lub Monitorze Polskim, co zarządza Prezes TK (art. 105 ust. 2 uTK), zaś Prezes Rady Ministrów jest obowiązany uczynić „niezwłocznie” (art. 190 ust. 2 Konstytucji). Jednak – niezależnie od tego, kiedy owo ogłoszenie we właściwym organie promulgacyjnym zostanie dokonane – przepisy, wobec których z momentem ogłoszenia wyroku na sali rozpraw zostało obalone domniemanie konstytucyjności, z tym właśnie momentem nie mogą być dalej stosowane przez Trybunał. Pozostawienie niekonstytucyjnego przepisu w systemie prawa i dalsze jego stosowanie byłoby dopuszczalne jedynie w przypadku wyraźnego orzeczenia Trybunału o określeniu innego terminu utraty mocy obowiązującej na podstawie art. 190 ust. 3 Konstytucji (zob. wyrok z 9 marca 2016 r. w sprawie K 47/15).

Z uwagi na obalenie domniemania konstytucyjności ustawy nowelizującej i brak odroczenia utraty jej mocy obowiązującej, reguła intertemporalna zawarta w art. 2 tej ustawy oraz zasady postępowania określone w jej przepisach nie mogą być już stosowane dla wyznaczenia zasad procedowania przed Trybunałem. Skutkiem wyroku Trybunału z 9 marca 2016 r. jest powrót do stanu prawnego sprzed nowelizacji. To znaczy, że do sytuacji prawnych, które trwają w chwili ogłoszenia orzeczenia Trybunału, oraz do sytuacji prawnych, które wystąpią

² Powołane orzeczenia TK pochodzą z *Orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy*, <http://otkzu.trybunal.gov.pl>

w przyszłości, ma zastosowanie ustawa o TK bez uwzględnienia zmian wprowadzonych ustawą nowelizującą.

Postępowanie w niniejszej sprawie zostało wszczęte pytaniem prawnym z 3 listopada 2014 r. (data wpływu do Trybunału: 13 listopada 2014 r.), czyli przed wejściem w życie ustawy nowelizującej. To znaczy, że postępowanie powinno być prowadzone na podstawie przepisów uTK w brzmieniu sprzed nowelizacji, zaś – w sytuacjach określonych w art. 134 uTK – według przepisów ustawy z 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U.102.643, ze zm.; dalej: uTK z 1997 r.) W wyroku z 9 marca 2016 r. Trybunał orzekł, że art. 44 ust. 1 uTK w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 9 ustawy nowelizującej utraci moc obowiązującą po upływie dziewięciu miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku. To znaczy, że przez okres dziewięciu miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku liczebność składów orzekających w postępowaniach wszczętych po wejściu w życie ustawy nowelizującej ustalana będzie na podstawie art. 44 ust. 1 uTK w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 9 ustawy nowelizującej. Z kolei liczebność składów orzekających w sprawach wszczętych przed wejściem w życie ustawy nowelizującej nie ulega zmianie. Wynika to z obalenia domniemania konstytucyjności art. 2 ustawy nowelizującej, który wymagał w każdym przypadku ustalania składów orzekających zgodnie z ustawą nowelizującą. Skoro postępowanie w niniejszej sprawie zostało wszczęte przed wejściem w życie ustawy nowelizującej, skład orzekający nie ulega zmianie.

Z uwagi na obalenie domniemania konstytucyjności ustawy nowelizującej w całości, a także poszczególnych jej przepisów, w szczególności art. 2, a także art. 1 pkt 10, art. 1 pkt 12 lit. a i art. 1 pkt 14, postępowanie przed Trybunałem, w tym zagadnienia dotyczące wyznaczania terminów rozpraw i posiedzeń (art. 80 i art. 87 ust. 2 uTK) oraz liczby sędziów wymaganej do orzekania i większości, w jakiej zapadają wyroki w pełnym składzie (art. 44 ust. 3 i art. 99 ust. 1 uTK) normuje uTK w brzmieniu sprzed nowelizacji. Dotyczy to również art. 1 pkt 13 ustawy nowelizującej, który przewidywał zmianę art. 93 ust. 1 uTK.

2. Dopuszczalność pytania prawnego.

2.1. Obowiązywanie przepisu stanowiącego przedmiot kontroli.

Przedmiotem kontroli konstytucyjnej w tej sprawie jest przepis, który formalnie już nie obowiązuje. Art. 54 ust. 1 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U.2012, ze zm.; dalej: Pun; nazwa ustawy w dniu wydania wyroku: ustawa z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, j.t. Dz.U.2015.233, ze zm.) został bowiem uchylony z dniem 1 stycznia 2016 r. przez art. 428 pkt 36 lit. a ustawy z 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U.2015.978, ze zm.; dalej: Pr). Wywołuje to konieczność rozstrzygnięcia, czy art. 54 ust. 1 Pun może być przedmiotem kontroli zgodności z Konstytucją, skoro zgodnie z art. 104 ust. 1 pkt 4 uTK, w sytuacji gdy akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny, postępowanie podlega umorzeniu. Problem sprowadza się do tego, czy zakwestionowany przepis może być zaliczony do przepisów mających „moc obowiązującą” w dniu wydania wyroku Trybunału w niniejszej sprawie.

W tym kontekście należy wskazać, że art. 104 ust. 1 pkt 4 uTK jest odpowiednikiem art. 39 ust. 1 pkt 3 uTK z 1997 r. Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą Trybunału, orzekanie o zgodności uchylonych przepisów z Konstytucją jest dopuszczalne w dwóch przypadkach:

1) gdy zaskarżone przepisy – pomimo ich uchylenia – mogą nadal być stosowane na podstawie normy intertemporalnej, odnoszącej się do danej kwestii (por. wyroki TK z: 31 stycznia 2001 r. w sprawie P 4/99; 6 grudnia 2006 r. w sprawie SK 25/05; 20 listopada 2007 r. w sprawie SK 57/05);

2) gdy wydanie orzeczenia jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw (art. 39 ust. 3 uTK z 1997 r.; obecnie: art. 104 ust. 3 uTK).

W świetle pierwszej z wyżej wskazanych przesłanek dopuszczalności orzekania o zgodności uchylonych przepisów z Konstytucją, należy stwierdzić, że norma intertemporalna wyrażona w art. 449 Pr brzmi: „W sprawach, w których przed dniem wejścia w życie ustawy wpłynął wniosek o ogłoszenie upadłości, stosuje się przepisy dotychczasowe”. A zatem zaskarżony przepis, mimo jego uchylenia z 1 stycznia 2016 r., może być nadal stosowany ze względu na treść wyżej wskazanego przepisu.

Trybunał Konstytucyjny podtrzymuje stanowisko wyrażone w swoim orzecznictwie, zgodnie z którym przepis obowiązuje w systemie prawa, dopóki na jego podstawie są lub mogą być podejmowane indywidualne akty stosowania prawa, zaś utrata mocy obowiązującej jako przesłanka umorzenia postępowania przed Trybunałem następuje dopiero wówczas, gdy przepis ten nie może być stosowany do żadnej sytuacji faktycznej. Badając, czy uchylony przepis może być nadal stosowany i tym samym zachowuje moc obowiązującą, należy kierować się treścią miarodajnej normy międzyczasowej (intertemporalnej).

Z powyższych względów nie budzi wątpliwości dopuszczalność orzekania w zakresie wskazanego przedmiotu kontroli z Konstytucją.

2.2. Przesłanki formalne kontroli konstytucyjności pytania prawnego.

2.2.1. Przeprowadzenie kontroli zgodności z Konstytucją jest dopuszczalne jedynie w sytuacji, gdy zostały spełnione przesłanki postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym. Niespełnienie którejkolwiek z dodatknych przesłanek postępowania lub wystąpienie którejś z przesłanek ujemnych oznacza konieczność umorzenia postępowania (por. art. 104 ust. 1 uTK). Dla dopuszczalności rozpoznania pytania prawnego konieczne jest spełnienie zarówno przesłanek ogólnych, tj. mających zastosowanie we wszystkich sprawach bez względu na tryb wszczęcia postępowania, jak i trzech szczególnych przesłanek postępowania przewidzianych przez Konstytucję i uTK jedynie dla pytania prawnego, tj. przesłanki podmiotowej, przedmiotowej oraz funkcjonalnej. Przesłanka podmiotowa oznacza, że z pytaniem prawnym może zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego sąd. Z przesłanki przedmiotowej wynika natomiast wymaganie, aby pytanie prawne kwestionowało zgodność aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą. Z kolei przesłanka funkcjonalna jest spełniona, jeśli przedmiot pytania prawnego stanowi przepis, którego wyeliminowanie z porządku prawnego w wyniku wyroku Trybunału będzie miało wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, w związku z którą przedstawiono pytanie prawne (por. art. 193 Konstytucji).

Nie budzi wątpliwości, że pytanie prawne Sądu Rejonowego spełnia przesłankę podmiotową oraz przedmiotową (pytanie prawne zostało skierowane przez uprawniony podmiot – sąd, a przedmiotem pytania jest zgodność przepisów ustawy z Konstytucją). Należy natomiast rozważyć spełnienie przesłanki funkcjonalnej.

2.2.2. W swoim orzecznictwie Trybunał wskazał, że „[p]rzesłanką funkcjonalną pytania prawnego jest jego relewancja, czyli wystąpienie zależności między odpowiedzią na pytanie a rozstrzygnięciem sprawy toczącej się przed sądem pytającym. Zależność ta jest oparta na bezpośredniej i ściślejszej relacji między treścią kwestionowanego przepisu a stanem faktycznym sprawy, w związku z którą postawione zostało pytanie prawne. Przedmiotem pytania prawnego może być tylko taki przepis, którego wyeliminowanie z porządku prawnego w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego wywrze wpływ na treść rozstrzygnięcia sprawy, w związku z którą przedstawiono pytanie prawne. Kierując pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego sąd powinien wykazać tę zależność” (postanowienie TK z 3 marca 2009 r. w sprawie P 63/08 oraz zob. powoływane tam: postanowienia TK z: 20 listopada 2008 r. w sprawie P 18/08; 10 grudnia 2008 r. w sprawie 39/08; por. także wyrok TK z 21 kwietnia 2015 r. w sprawie P 40/13). Jak wskazuje Trybunał, z reguły brak będzie podstaw do przyjęcia wystąpienia przesłanki relewantności pytania prawnego wtedy, gdy rozstrzygnięcie spra-

wy jest możliwe bez uruchamiania instytucji pytań prawnych. „Sytuacja taka wystąpi w szczególności wówczas, gdy istnieje możliwość usunięcia nasuwających się wątpliwości prawnych przez stosowną wykładnię budzącego zastrzeżenia aktu prawnego, bądź też możliwość przyjęcia za podstawę rozstrzygnięcia innego aktu. Innymi słowy – przesłanka funkcjonalna obejmuje m.in. konieczność wykazania, że zastrzeżenia zgłoszone wobec kwestionowanego przepisu są obiektywnie uzasadnione oraz na tyle istotne, że zachodzi potrzeba ich wyjaśnienia w ramach procedury pytań prawnych do Trybunału Konstytucyjnego.” (postanowienie TK z 15 maja 2007 r. w sprawie P 13/06).

2.2.3. W niniejszej sprawie istnienie przesłanki funkcjonalnej polega na tym, że – jak wskazał sąd pytający – orzeczenie o niekonstytucyjności art. 54 ust. 1 Pun zobliguje sąd pytający do przekazania złożonego przez dłużnika zażalenia do sądu II instancji, natomiast orzeczenie o zgodności art. 54 ust. 1 Pun z Konstytucją – do odrzucenia zażalenia jako niedopuszczalnego. Odpowiedź Trybunału na pytanie prawne Sądu Rejonowego przesądzi zatem o sposobie rozstrzygnięcia sprawy zawisłej przed tym sądem. Zależność między odpowiedzią na pytanie prawne Sądu Rejonowego a rozstrzygnięciem sprawy, w związku z którą pytanie prawne zostało zadane, jest zatem oparta na bezpośredniej i ścisłej relacji między treścią kwestionowanego art. 54 ust. 1 Pun a stanem faktycznym sprawy, w związku z którą postawione zostało pytanie prawne. Tym samym w powyższym zakresie wymaganie przesłanki funkcjonalnej pytania prawnego Sądu Rejonowego zostało spełnione.

Jednocześnie Trybunał zwraca uwagę, że – jak wynika z opisu stanu faktycznego sprawy – oddalenie wniosku o ogłoszenie upadłości nastąpiło na podstawie art. 13 ust. 1 Pun, tj. z uwagi na brak majątku dłużnika pozwalającego na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego. Art. 13 ust. 2 Pun w sprawie rozpatrywanej przez sąd pytający nie był stosowany. Pytanie prawne Sądu Rejonowego – w części, w jakiej dotyczy kontroli konstytucyjności art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim przepis ten nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 2 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości – nie spełnia zatem przesłanki funkcjonalnej. Z tego względu Trybunał postanowił umorzyć w tym zakresie postępowanie na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 uTK z 1997 r. w związku z art. 134 pkt 3 uTK.

3. Problem konstytucyjny.

Problem konstytucyjny w niniejszej sprawie sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy wynikające z art. 54 ust. 1 Pun pozbawienie dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, możliwości zaskarżenia postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 ust. 1 Pun, stanowi ograniczenie prawa do sądu przez wyłączenie prawa do kontroli instancyjnej. Zarówno z *petitum* pytania prawnego, jak i jego uzasadnienia wynika, że zdaniem sądu pytającego dla oceny konstytucyjności kwestionowanego unormowania zasadnicze znaczenie mają wzorce kontroli wynikające z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji. Problem konstytucyjny w niniejszej sprawie dotyczy zatem tego, czy wynikające z art. 54 ust. 1 Pun pozbawienie dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, możliwości zaskarżenia postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 ust. 1 Pun, pozostaje w zgodzie z zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowego, wyrażoną w art. 176 ust. 1 Konstytucji, oraz zasadą zaskarżalności orzeczeń, wynikającą z zasady sprawiedliwości proceduralnej, a mającą zakorzenienie w art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji.

4. Wzorce konstytucyjne: art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji.

4.1. Stosownie do art. 45 ust. 1 Konstytucji, każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Prawo do sądu gwarantowane w art. 45 ust. 1 Konstytucji, jak wielokrotnie wskazywał Trybunał, obejmuje w szczególności: prawo dostępu do sądu (prawo uruchomienia procedury), prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury (zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności) oraz prawo do wyroku sądowego (prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia) – (por. wyroki TK z: 12 marca 2002 r. w sprawie P 9/01; 24 października 2007 r. w sprawie SK 7/06; 16 listopada 2011 r. w sprawie SK 45/09; 28 października 2015 r. w sprawie SK 9/14). Trybunał podkreślał też, że „[w] państwie prawnym prawo do sądu nie może być rozumiane jedynie formalnie, jako dostępność drogi sądowej w ogóle, lecz i materialnie, jako możliwość prawnie skutecznej ochrony praw na drodze sądowej” (uchwała z 25 stycznia 1995 r. w sprawie W 14/94; zob. również wyrok TK z 12 marca 2002 r. w sprawie P 9/01). W 2007 r. Trybunał uzupełnił te elementy prawa do sądu o „prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy” (wyrok TK z 24 października 2007 r. w sprawie SK 7/06). Ponadto Trybunał uznał za element prawa do sądu prawo do wykonania prawomocnego orzeczenia sądowego w postępowaniu egzekucyjnym (por. wyrok z 4 listopada 2010 r. w sprawie K 19/06).

Konstytucja formułuje wymagania dotyczące właściwego ukształtowania prawa do sądu, w szczególności w art. 77 ust. 2, art. 78 i art. 176 Konstytucji (por. wyrok TK z 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14). Jednym z elementów prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, jako element prawa do sprawiedliwej procedury, jest tym samym prawo do zaskarżenia orzeczenia wydanego w I instancji oraz rozpoznanie sprawy w postępowaniu dwuinstancyjnym.

Jak Trybunał wskazał powyżej, dla oceny konstytucyjności unormowania kwestionowanego w tej sprawie zasadnicze znaczenie mają wzorce kontroli wynikające z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji. Takie określenie wzorców kontroli przez sąd pytający wskazuje na to, że zgłoszony zarzut niezgodności kwestionowanej regulacji należy odnieść do aspektu prawa do sądu, z którego wynika gwarancja takiego ukształtowania procedury sądowej, aby zapewniony był sprawiedliwy dostęp do dwuinstancyjnego postępowania sądowego.

4.2. Zgodnie z dyspozycją art. 78 Konstytucji: „Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarzania określa ustawa”. Treścią art. 78 Konstytucji jest ustanowienie prawa stron każdego postępowania do uruchamiania procedury weryfikującej prawidłowość wszelkich rozstrzygnięć wydawanych przez organ działający w charakterze I instancji (zob. L. Garlicki, uwagi do art. 78, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 5, Warszawa 2007, s. 1). W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wielokrotnie podkreślano przy tym, że wyrażone w art. 78 Konstytucji prawo podmiotowe stanowi bardzo istotny czynnik urzeczywistniania tzw. sprawiedliwości proceduralnej. Zasada sprawiedliwości proceduralnej winna zatem wyznaczać kierunek interpretacji przywołanego przepisu Konstytucji. Dokonując jego wykładni, trzeba mieć na względzie konieczność zorganizowania procesu podejmowania danego rozstrzygnięcia w taki sposób, by mogło ono zostać uznane za rzetelne (por. wyrok TK z 25 lipca 2013 r. w sprawie SK 61/12). Na tym tle ujawnia się *ratio legis* art. 78 Konstytucji: dwuinstancyjność postępowania ma na celu zapewnienie zapobiegania pomyłkom i arbitralności w I instancji (por. wyroki TK z: 10 lipca 2000 r. w sprawie SK 12/99; 27 marca 2007 r. w sprawie SK 3/05; 31 marca 2009 r. w sprawie SK 19/08; 25 lipca 2013 r. w sprawie SK 61/12).

Trybunał Konstytucyjny sformułował przy tym pogląd, że pozbawienie możliwości odwołania w postępowaniu sądowym nie oznacza automatycznie naruszenia prawa do sądu. Wynika

to wprost z brzmienia art. 78 Konstytucji. Norma ta nie ma znaczenia absolutnego, ponieważ zgodnie z jej treścią ustawa może przewidywać wyjątki od możliwości odwołania. W świetle orzecznictwa TK odstępstwo od reguły wyznaczonej treścią normatywną art. 78 Konstytucji powinno być podyktowane szczególnymi okolicznościami, które usprawiedliwiałyby pozbawienie strony postępowania środka odwoławczego (por. wyroki TK z: 12 czerwca 2002 r. w sprawie P 13/01; 18 października 2004 r. w sprawie P 8/04; 5 lipca 2005 r. w sprawie SK 26/04). Wyjątki te jednak muszą się mieścić w granicach swobody regulacyjnej, wyznaczonej m.in. zasadą proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji) i racjonalności ograniczenia (por. wyrok TK z 18 kwietnia 2005 r. w sprawie SK 6/05; por. także L. Garlicki, uwagi do art. 78, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 5, Warszawa 2007, s. 10-11).

Art. 78 Konstytucji powinien być interpretowany przy użyciu wykładni systemowej Konstytucji (por. wyroki TK z: 13 czerwca 2006 r. w sprawie SK 54/04; 30 października 2012 r. w sprawie SK 20/11 oraz 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14). W związku z tym w przypadku postępowania sądowego należy powołać przepis wiążący z treścią art. 176 ust. 1 Konstytucji (por. wyrok TK z 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14). Wyjątki od zasady zaskarżalności orzeczeń lub decyzji pierwszoinstancyjnych, dopuszczalne na gruncie art. 78 zdanie drugie Konstytucji, nie mogą prowadzić do naruszenia normy wynikającej z art. 176 ust. 1 Konstytucji, ustanawiającej co najmniej dwuinstancyjne postępowanie sądowe i nieprzewidującej w tym zakresie żadnych odstępstw (por. wyroki TK z: 5 lipca 2005 r. w sprawie SK 26/04; 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14).

4.3. Trybunał Konstytucyjny podkreślał wielokrotnie, że prawo do sądu wzmacnia gwarancja instancyjności jako proceduralna zasada postępowania sądowego i administracyjnego. W ścisłym związku z art. 45 i art. 78 Konstytucji pozostaje zatem art. 176 wyrażający bardziej stanowczo zasadę dwuinstancyjności postępowania. Konstytucyjna zasada dwuinstancyjności wzmacnia prawo do sądu, gwarantując proceduralną kontrolę postępowania sądowego (por. wyrok TK z 12 maja 2003 r. w sprawie SK 38/02).

Art. 176 ust. 1 Konstytucji, odnoszący się do postępowania sądowego, stanowi, że „Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne”. Wyrażona przez ten przepis zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego jest jednym z istotnych elementów treści prawa do sądu. Ustrojodawca nie przewidział odstępstw od powyższej zasady. W związku z tym dopuszczalność ustanowienia wyjątków od zasady zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji, przewidziana w art. 78 Konstytucji, nie dotyczy postępowań sądowych (por. wyroki TK z: 5 lipca 2005 r. w sprawie SK 26/04; 27 marca 2007 r. w sprawie SK 3/05; 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09; 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14).

Art. 176 ust. 1 Konstytucji jest przepisem ustrojowym, określa sposób zorganizowania procedur sądowych, a w konsekwencji – sposób zorganizowania systemu sądów (por. postanowienia TK z: 1 lipca 2010 r. w sprawie Ts 6/10; 7 grudnia 2009 r. w sprawie Ts 87/09; 16 listopada 2011 r. w sprawie Ts 124/11). Jednocześnie, art. 176 ust. 1 Konstytucji jest przepisem gwarancyjnym, bo – dopełniając postanowienia art. 78 Konstytucji – konkretyzuje treść prawa jednostki do zaskarżenia decyzji sądu w postępowaniu sądowym (por. wyroki TK z: 2 czerwca 2010 r. w sprawie SK 38/09; 30 października 2012 r. w sprawie SK 20/11; L. Garlicki, uwagi do art. 176, *op.cit.*, s. 2). Nie ulega wątpliwości, że zasada dwuinstancyjności oznacza możliwość zaskarżania orzeczeń kończących postępowanie w I instancji.

Art. 176 ust. 1 Konstytucji należy rozpatrywać w ścisłym powiązaniu z innymi postanowieniami konstytucyjnymi określającymi status jednostki. Stanowi bowiem gwarancję ogólnego „prawa do sądu” wynikającego z art. 45 ust. 1 Konstytucji (zob. L. Garlicki, uwagi do art. 176, *op. cit.*, s. 2). Jeszcze silniej rysują się związki pomiędzy art. 78 a art. 176 Konstytucji. Wskazuje się tu na pokrywanie się ich zakresów (zob. A. Wróbel, *Glosa do trzech*

wyroków TK: z dnia 6 października 1998 r. (sygn. akt K 36/97), wyrok z dnia 16 marca 1999 r. (sygn. akt SK 19/98), wyrok z dnia 8 grudnia 1998 r. (sygn. akt K 41/97), Przegląd Sejmowy 2000, nr 1, s. 212). Zauważa się, że w art. 78 Konstytucji zostało zawarte ogólne wyrażenie zasady dwuinstancyjności, gwarancję tę ww. przepis odnosi przy tym do wszelkich procedur (także pozasądowych), w których podejmowane są orzeczenia lub decyzje w sprawach indywidualnych (zob. L. Garlicki, uwagi do art. 176, *op. cit.*, s. 2-3). Art. 78 Konstytucji pozwala ustawodawcy na określenie wyjątków od zasady dwuinstancyjności. Wyjątki takie wyklucza natomiast – w odniesieniu do „postępowania sądowego” – art. 176 ust. 1 Konstytucji, a tym samym przepis ten konkretyzuje i dopełnia ogólniejszą zasadę zawartą w art. 78 Konstytucji.

Wynikająca z art. 176 ust. 1 Konstytucji gwarancja odnosi się do sytuacji, w której sąd sprawuje wymiar sprawiedliwości, a nie działa jedynie jako organ ochrony prawnej (por. postanowienie z 9 stycznia 2006 r. w sprawie Ts 207/05; wyroki TK z: 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09; 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14). Zdaniem Trybunału, umieszczenie art. 176 ust. 1 w rozdziale VIII Konstytucji „Sądy i Trybunały” nakazuje przyjmując, że użyte w nim pojęcie „postępowanie sądowe” trzeba łączyć z kompetencją zastrzeżoną przez Konstytucję na rzecz sądów, czyli ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości (art. 175 ust. 1 Konstytucji). Polega ono na stosowaniu prawa w sprawach indywidualnych, na merytorycznym rozstrzyganiu konfliktów indywidualnych. W tym sensie „postępowanie sądowe” z art. 176 ust. 1 Konstytucji oznacza postępowanie, w którym dochodzi do wydania merytorycznego orzeczenia co do istoty sprawy (zob. wyroki z: 13 lipca 2009 r. w sprawie SK 46/08; 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09; 30 października 2012 r. w sprawie SK 20/11; 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14).

Jak wskazano w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (por. wyrok TK z 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09), skoro konstytucyjnym obowiązkiem sprawujących wymiar sprawiedliwości sądów (art. 175 ust. 1 Konstytucji) jest sprawiedliwe oraz jawne rozpoznanie sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 45 ust. 1 Konstytucji), to „wzmacniającą” konstytucyjne prawo do sądu zasadę dwuinstancyjnego postępowania (art. 176 ust. 1 Konstytucji) należy powiązać z pojęciem „sprawy” (por. także wyrok z 31 marca 2009 r. w sprawie SK 19/08). W konsekwencji stanowiący rozwinięcie prawa do zaskarżania orzeczeń wydanych w I instancji ustrojowy obowiązek ukształtowania dwuinstancyjnego postępowania sądowego odnosi się do sytuacji, w której: a) zachodzi konieczność władczego rozstrzygnięcia w warunkach niezawisłości, b) na podstawie norm prawnych wynikających z przepisów prawnych, c) o prawach i wolnościach oznaczonego podmiotu, d) gdy wykluczona jest arbitralność rozstrzygnięcia oraz możliwość rozstrzygnięcia przez drugą stronę (zob. wyroki TK z: 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09; 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14). Pojęcie „sprawy” w znaczeniu konstytucyjnym jest autonomiczne i niezależne od ustaw proceduralnych.

Pomimo że zasada dwuinstancyjności odnosi się do postępowania, które ma na celu rozpoznanie konstytucyjnie autonomicznie rozumianej „sprawy”, Trybunał stwierdził w swoim orzecznictwie, że ustawodawca może, a niekiedy musi, przyznać prawo do zaskarżania orzeczeń, które nie rozstrzygają „sprawy” (w rozumieniu konstytucyjnym), lecz dotyczą jedynie tzw. kwestii incydentalnych (por. wyroki TK z: 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14; 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09). Konieczność ustanowienia takich środków w niektórych kwestiach wypadkowych, niemających charakteru odrębnej sprawy w rozumieniu Konstytucji, może wynikać z ogólnego wymogu ukształtowania procedury sądowej zgodnie z zasadami sprawiedliwości proceduralnej (por. wyroki TK z: 31 marca 2009 r. w sprawie SK 19/08; 12 stycznia 2010 r. w sprawie SK 2/09; 9 lutego 2010 r. w sprawie SK 10/09; 2 czerwca 2010 r. w sprawie SK 38/09; 22 października 2015 r. w sprawie SK 28/14).

5. Ocena zgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji.

5.1. W świetle powyższych ustaleń Trybunał uznał, że – dla oceny zgodności art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji – podstawowe jest pytanie, czy orzekanie przez sąd w przedmiocie ogłoszenia upadłości jest rozpatrywaniem sprawy w rozumieniu Konstytucji przez sąd działający jako organ wymiaru sprawiedliwości. Jeżeli tak jest, wówczas brak możliwości zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, do sądu II instancji będzie niezgodny z zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowego wynikającą z art. 176 ust. 1 Konstytucji, zasadą sprawiedliwości proceduralnej oraz zasadą zaskarżalności orzeczeń wydanych w I instancji, wynikającymi z art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji. Jeżeli zaś orzekanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości nie jest rozpatrywaniem sprawy w rozumieniu Konstytucji przez sąd działający jako organ wymiaru sprawiedliwości, to art. 176 ust. 1 Konstytucji będzie nieadekwatnym wzorcem kontroli w tej sprawie. Niemniej konieczne byłoby wówczas rozważenie, czy ze względu na charakter postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości z zasady sprawiedliwości proceduralnej, wywodzonej z art. 45 ust. 1 Konstytucji, której istotnym aspektem jest zasada zaskarżalności orzeczeń wydanych w I instancji, wyrażona w art. 78 Konstytucji, nie wynika jednak konieczność ustanowienia dla dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, środka zaskarżenia od postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości.

5.2. W postępowaniu upadłościowym wyróżnia się dwie podstawowe fazy: postępowanie w sprawie ogłoszenia upadłości oraz postępowanie upadłościowe w ścisłym znaczeniu (por. orzeczenie SN z 11 marca 1998 r. w sprawie III CKN 410/97, OSNC.1998.10.172). Pierwsze z nich ma cechy postępowania rozpoznawczego – obejmuje postępowanie związane z oceną przesłanek oraz ogłoszeniem upadłości i kończy się wydaniem postanowienia w tym przedmiocie. Na rozpoznawczy charakter postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości jako *sui generis* postępowania cywilnego wskazuje się w piśmiennictwie prawniczym (por. P. Pogonowski, *Dopuszczalność zażalenia w postępowaniu upadłościowym – Zagadnienia wybrane*, Przegląd Prawa Handlowego 2005, z. 12, s. 56-57). W pierwszym, rozpoznawczym stadium postępowania orzeka sąd upadłościowy. Celem postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości jest ustalenie, czy istnieją podstawy ogłoszenia upadłości. W celu ustalenia tych okoliczności sąd może przeprowadzić postępowanie dowodowe, w szczególności zarządzić wysłuchanie dłużnika oraz wierzyciela będącego wnioskodawcą. W świetle przepisów ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze obowiązujących w dniu wniesienia pytania prawnego, sąd mógł także dopuścić dowód z opinii biegłego w celu zbadania stanu przedsiębiorstwa oraz zachowania przez dłużnika terminu dla zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Momentem granicznym obu stadiów postępowania upadłościowego jest wydanie przez sąd upadłościowy postanowienia o ogłoszeniu upadłości, w którym wyznaczone zostają dwa centralne podmioty drugiej fazy postępowania – syndyk masy upadłości i nadzorujący go sędzia-komisarz. Drugie stadium – regulujące postępowanie upadłościowe po ogłoszeniu upadłości – ma charakter postępowania wykonawczego zmierzającego do likwidacji majątku upadłego i dokonania podziału funduszy masy upadłości (por. wyrok TK z 20 listopada 2007 r. w sprawie SK 57/05).

Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości, czyli w pierwszej z powyżej wyróżnionych faz, spełnia wyżej wyszczególnione przesłanki postępowania, które ma na celu rozpoznanie konstytucyjnie autonomicznie rozumianej „sprawy” (por. III.4.3. uzasadnienia).

Odnosząc się do ww. przesłanek: a) sprawy o ogłoszenie upadłości rozpoznaje sąd upadłościowy w składzie trzech sędziów zawodowych. Sądem upadłościowym jest sąd rejonowy – sąd gospodarczy; b) orzeczenie kończące postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości rozstrzyga o sytuacji prawnej dłużnika, wywierając skutki prawne także w odniesieniu do innych podmiotów (w szczególności jego wierzycieli); skutki postanowienia o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 Pun dla sytuacji prawnej dłużnika (w zakresie wpisów w KRS oraz kosztów postępowania) zostały przedstawione w pytaniu prawnym Sądu Rejonowego (por. I.1.2. uzasadnienia); c) postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości jest uregulowane w ustawie - Prawo upadłościowe, które to przepisy zawierają niezbędne gwarancje procesowe dla uczestników postępowania. A zatem, należy uznać, że orzekanie przez sąd w przedmiocie ogłoszenia upadłości jest rozpatrywaniem sprawy w rozumieniu Konstytucji przez sąd działający jako organ wymiaru sprawiedliwości.

5.3. Biorąc pod uwagę powyższe okoliczności, Trybunał orzekł, że art. 54 ust. 1 Pun w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do zaskarżenia przez dłużnika, niebędącego wnioskodawcą, postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 Konstytucji. Trybunał zauważa, że zagwarantowanie dłużnikowi, niebędącemu wnioskodawcą, prawa zaskarżenia postanowienia o oddaleniu na podstawie art. 13 ust. 1 Pun wniosku o ogłoszenie upadłości, zapewni dłużnikowi możliwość zakwestionowania orzeczenia sądu mającego rozstrzygające znaczenie dla jego sytuacji prawnej i ekonomicznej.

6. Ocena zgodności art. 54 ust. 1 Pun z art. 20 i art. 22 Konstytucji.

Wskazywane przez sąd pytający „faktyczne ograniczenie konstytucyjnie zagwarantowanej wolności działalności gospodarczej” jest rezultatem – jak zwraca uwagę sąd pytający – faktu ujawnienia informacji o niewypłacalności podmiotu gospodarczego w Krajowym Rejestrze Sądowym. Ograniczenie to jedynie pośrednio wynika zatem z regulacji art. 54 ust. 1 Pun, w sposób bezpośredni jest natomiast skutkiem zastosowania innych przepisów, w tym w szczególności art. 41 pkt 4 ustawy z 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (j.t. Dz.U.2015.1142, ze zm.). Stosownie do tego przepisu, w dziale 4 rejestru przedsiębiorców zamieszcza się informacje o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości na podstawie art. 13 Pun. Przepis ten w pytaniu prawnym nie został wskazany jako przedmiot kontroli.

W związku z powyższym Trybunał uznał, że art. 20 i 22 Konstytucji nie są adekwatnymi wzorcami kontroli w tej sprawie, wobec czego orzekł jak w sentencji.

7. Ocena zgodności art. 54 ust. 1 Pun z 77 ust. 2 Konstytucji.

7.1. W orzecznictwie Trybunału utrwalony jest pogląd o „komplementarnym” charakterze art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji (por. np. wyroki TK z: 8 grudnia 2009 r. w sprawie SK 34/08; 9 czerwca 1998 r. w sprawie K 28/97). Prawo do sądu znajduje bowiem podstawę zarówno w pozytywnej regulacji art. 45 ust. 1 Konstytucji, jak i w negatywnej formule art. 77 ust. 2 Konstytucji (por. np. wyroki TK z: 8 grudnia 2009 r. w sprawie SK 34/08; 16 stycznia 2006 r. w sprawie SK 30/05). Zachodzący między tymi przepisami ścisły związek polega zaś na tym, że art. 77 ust. 2 Konstytucji stanowi uzupełnienie oraz gwarancję art. 45 ust. 1 Konstytucji (por. np. wyroki TK z: 8 grudnia 2009 r. w sprawie SK 34/08; 13 maja 2002 r., w sprawie SK 32/01; 10 maja 2000 r. w sprawie K 21/99). Zarazem przepisy te mają samodzielne znaczenie normatywne.

Znaczenie art. 77 ust. 2 Konstytucji polega na zakazie zamykania przez ustawę drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw jednostek. Innymi słowy, ustawa nie może stać na przeszkodzie rozpoznaniu sprawy, w której – nie mogąc skorzystać

z istniejącego i przysługującego prawa lub wolności – jednostka poszukuje ochrony prawnej (por. wyrok TK z 8 grudnia 2009 r. w sprawie sygn. SK 34/08). Niedopuszczalne jest zarówno ustanowienie regulacji wprost wyłączającej orzekanie o naruszonych prawach i wolnościach, czyli bezpośrednio zamknięcie drogi sądowej, jak i wprowadzenie środków prawnych, których zastosowanie w praktyce doprowadzi do wyłączenia możliwości orzekania – pośrednie zamknięcie drogi sądowej (por. wyroki TK z: 8 grudnia 2009 r. w sprawie SK 34/08; 12 marca 2002 r. w sprawie P 9/01).

Jak wielokrotnie podkreślał Trybunał, zamknięcie drogi do sądu ma miejsce na przykład wówczas, gdy żaden sąd nie jest właściwy do rozpoznania sprawy dotyczącej naruszenia konstytucyjnych wolności lub praw. Z treści art. 77 ust. 2 Konstytucji nie można natomiast wywodzić wymogów związanych z prawem do zaskarżenia orzeczeń sądowych oraz liczbą instancji, w których sprawa musi być rozpoznana (por. wyroki TK z: 7 marca 2006 r. w sprawie SK 11/05; 17 listopada 2008 r. w sprawie SK 33/07; postanowienie TK z 26 lutego 2004 r. w sprawie Ts 119/03).

W tym kontekście Trybunał Konstytucyjny przypomina – zgodnie ze swoim dotychczasowym orzecznictwem – że ustawa zamykająca pośrednio lub bezpośrednio drogę dochodzenia naruszonych praw i wolności, uniemożliwia zarazem rozpoznanie „sprawy” przez sąd. Stwierdzenie niezgodności poddanej kontroli regulacji z art. 77 ust. 2 Konstytucji co do zasady oznacza, że regulacja ta narusza również art. 45 ust. 1 Konstytucji przez to, że pozbawia podmiot, którego prawa i wolności zostały naruszone, możliwości zwrócenia się do sądu z żądaniem udzielenia ochrony prawnej w konkretnej sprawie (por. wyrok TK z 8 grudnia 2009 r. w sprawie SK 34/08).

7.2. W postępowaniu, w związku z którym sformułowano pytanie prawne, sprawa została rozpatrzona przez sąd, który rozstrzygnął o prawach i obowiązkach uczestników postępowania. Kwestia zaskarżalności rozstrzygnięcia sądowego nie jest natomiast przedmiotem gwarancji określonych w art. 77 ust. 2 Konstytucji. W związku z powyższym Trybunał uznał, że art. 77 ust. 2 Konstytucji nie jest adekwatnym wzorcem kontroli w tej sprawie.

Z tych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.

Zdanie odrębne

sędziego TK Julii Przyłębskiej
do wyroku Trybunału Konstytucyjnego
z dnia 8 czerwca 2016 r., sygn. akt P 62/14

Na podstawie art. 99 ust. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 293) zgłaszam zdanie odrębne do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie o sygn. akt P 62/14.

Zdanie odrębne uzasadniam następująco:

1. Skład orzekający w niniejszej sprawie jest niezgodny z przepisami ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 293; dalej: ustawa o TK), zmienionej ustawą z dnia 22 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2217; dalej: ustawa o zmianie ustawy o TK).

2. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 9 marca 2016 r. wydane w sprawie o sygn. K 47/15 nie weszło w życie, dlatego tryb postępowania przed Trybunałem nadal reguluje ustawa o TK w kształcie określonym ustawą o zmianie ustawy o TK, która nie utraciła mocy obowiązującej.

3. Art. 190 ust. 3 *in principio* Konstytucji stanowi, że orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

4. Art. 190 ust. 2 zdanie pierwsze Konstytucji stanowi, że ogłoszenie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego następuje w organie urzędowym, w którym będący przedmiotem orzeczenia akt normatywny był ogłoszony. Dopiero na skutek opisanej w art. 190 ust. 2 Konstytucji publikacji orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie (*vide*: art. 190 ust. 3 *in principio* Konstytucji) i wywołuje skutki derogacyjne w nim przewidziane.

5. Stosownie do treści art. 2 ust. 1 ustawy o zmianie ustawy o TK, w niniejszej sprawie Trybunał powinien orzekać w składzie siedmiu sędziów Trybunału (art. 2 ust. 1 zdanie drugie ustawy o zmianie ustawy o TK w związku z art. 44 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy o TK w brzmieniu nadanym ustawą o zmianie ustawy o TK).